

BANK TIZIMIDA YANGI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLANILISHI VA ULARNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11059552>

Abduvaxobov Shaxzod

Alimardonov Sanjar

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya

Ushbu maqolada tijorat banklarida yangi bank texnologiyalarini qo'llash va zamonaviy bank xizmatlarini ko'rsatishning iqtisodiy ahamiyati o'rganilgan va tahlil qilingan.

Kalit so'zlar

yangi bank texnologiyalari, zamonaviy bank xizmatlari, raqamli banking, bank operatsiyalari, onlayn banking, internet-banking, sms-banking.

USE OF NEW TECHNOLOGIES IN THE BANKING SYSTEM AND THEIR SIGNIFICANCE

Abduvakhobov Shakhzod

Alimardonov Sanjar

Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract

In this article, the economic significance of the use of new banking technologies and the provision of modern banking services in commercial banks is studied and analyzed.

Keywords

new banking technologies, modern banking services, digital banking, banking operations, online banking, internet banking, SMS banking.

KIRISH

Hozirgi davrdagi jadal rivojlanish hamda iqtisodiyotdagi tub o'zgarishlar davrida raqamli iqtisodiyot va u bilan bog'liq bo'lgan bir qancha ilg'or raqamli texnologiyalar iqtisodiyotimizga kirib kelmoqda. Shu sababli aholining turmush tarzini yanada yaxshilash va osonlashtirish, kompyuterlashtirish va mamlakatimiz taraqqiyotini yanada jadallashtirish maqsadida Respublikamiz rahbariyati bir qancha qarorlarni qabul qildi va "yo'l xaritasi"ni ishlab chiqmoqda. O'zbekiston

Respublikasi bank tizimida mijozlarga taqdim etiladigan elektron bank xizmatlarini ko'rsatish borasida tizimli ishlar tashkil etilmoqda. Quyidagilar shular jumlasiga kiradi:

- zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, tijorat banklarining biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va masofaviy bank xizmatlari turlarini kengaytirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish;

- nazorat yuklarini, shu jumladan banklarning regulyator va davlat organlari bilan axborot almashinuvini takomillashtirish, hisobotlarni shakllantirish jarayonlarini soddalashtirish va avtomatlashtirish orqali ularni taqdim etish bilan bog'liq bo'lgan yuklarni kamaytirish;

- masofaviy bank xizmatlari, shu jumladan kontaktsiz to'lovlar soni va qamrovini kengaytirish;

- avtomatlashtirilgan skoring tizimi, raqamli identifikatsiyalash va kredit konveyeridan keng foydalanish;

- bank ma'lumotlari va tizimlarining axborot xavfsizligini kuchaytirish;

- bank sohasidagi yangi kontseptsiya va texnologiyalarni joriy qilish (marketpleys, raqamli bank) " kabi vazifalarning belgilanganligi mavzuning dolzarbligidan dalolat beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuga doir bir qator olimlarning tadqiqot ishlari o'rganildi. Ularda olimlarning masofaviy bank xizmatlariga odi fikr mulohazalari tahlil qilindi.

Rus iqtisodchi olimi V.K.Spilnichenkoning fikricha "Bank hisobvarag'iga masofadan xizmat ko'rsatish bu informasion xizmatlarning kompleksi va mijozning hisobvarag'i bo'yicha operatsiyalarni uning bankka tashrif buyurmasdan bergan topshirig'iga asosan bajarishdir. Bank hisobvarag'iga masofadan xizmat ko'rsatish tizimi telekommunikatsiya tizimi orqali bankning ma'lumotlar bazasiga mijozning murojaatiga asoslanadi"

N.I.Lixodeyeva esa bank hisob-varag'iga masofadan xizmat ko'rsatish tizimini mijoz tomonidan kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda bankka tashrif buyurmasdan ya'ni masofadan buyurtmalar asosida bank xizmatlarini taqdim etish texnologiyasi sifatida e'tirof etgan.

Yuqordagi fikr-mulohazalarni umumlashtirgan holda bank hisobvaraqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlari - bu mijozning masofadan bergan topshiriqlariga asosan ya'bankka kelmasdan bank xizmatlarini taqdim etish texnologiyalari sifatida ta'rif berish mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bank hisobvaraqlariga masofadan xizmat ko'rsatish tizimlarining turlari:

Bank-Mijoz – bu kompyuter orqali amalga oshiriladigan tizim boʻlib, bunda mijozning kompyuteriga maxsus dastur oʻrnatiladi. Ushbu dastur kompyuterda barcha mijoz maʼlumotlarni saqlaydi (asosan toʻlov hujjatlari va hisobvaraqlardan koʻchirmalar). Bank va mijozning kompyuteri oʻrtasida modem orqali toʻgʻridan toʻgʻri aloqa amalga oshiriladi.

Internet-banking – bu mijozlarning depozit hisobvaraqlarini, jumladan bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlarini, internet orqali boshqarish huquqini beruvchi tizimdir. Bu xizmat turi mijozning masofadan bank bilan bogʻlangan holda real vaqt davomida toʻlovlarni oʻtkazish uchun moʻljallangan tizimdir. Foydalanuvchi tizimga veb-brauzer orqali qiradi. Internet-banking tizimi bankning veb-serverida joylashtiriladi. Foydalanuvchi bankning veb-saytida barcha oʻz maʼlumotlari (toʻlov hujjatlari va hisobvaraqlardan koʻchirmalar)ni koʻrib chiqish imkoniyatiga ega.

Internet-banking xizmati orqali mijoz oʻz ish joyida yoki boshqa oʻziga qulay sharoitda:

- toʻlovlarni oʻtkazish;
- toʻlov oʻtishi bosqichlarini kuzatish;
- barcha hisobotlarni olish kabi amaliyotlaridan istalgan vaqtda foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Internet-banking orqali mijoz oʻz ish joyidan internet orqali bank saytiga ulanib, oʻz hisobraqamiga tushayotgan pullarni koʻrishi va pul oʻtkazmalarini tayyorlab bankka uzatishi mumkin boʻladi. Mobil banking tizimi internet-banking texnologiyasi asosida yaratiladi.

SMS-banking – bu bank mijozlarga ularning depozit hisobvaraqlaridagi hamda bank kartalariga ochilgan hisobvaraqlaridagi operatsiyalar haqida SMS koʻrinishdagi maʼlumotlarni olish tizimidir. Hisobvaragʻidan maʼlumot olish uchun mijoz bankning maxsus telefon raqamiga belgilangan SMS-soʻrovni yuborish kerak.

Mijoz uchun SMS-banking xizmati quyidagi amallarni bajarish imkoniyatlarini beriladi:

- hisobvaragʻiga kelib tushgan mablagʻlar;
- hisobvaragʻidan qilingan xarajatlar;
- hisobvaraqlar balansi;
- kun davomida oʻtkazilgan bank operatsiyalari haqida operativ maʼlumot olish.

Bugungi kunda aholi tijorat banklarining mobil ilova dasturlari orqali real vaqt rejimida kartadan kartaga pul oʻtkazish (P2P) operatsiyalarini bajarish, soliq, budjet, kommunal va boshqa toʻlovlarni amalga oshirish, mikroqarz olish va kreditlarni soʻndirish, onlayn omonatlarni rasmiylashtirish, depozit hamda ssuda

(kredit) hisobvaraqlarini masofadan ochish, xalqaro bank karta hisobvarag'idan to'lovlarni amalga oshirish, onlayn konversiya operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa masofaviy bank xizmatlaridan keng foydalanmoqda.

O'z navbatida, korxonalar va tashkilotlar uchun bank hisobvaraqlarini masofadan boshqarish tizimlari orqali real vaqt rejimida bank hisobvaraqlaridagi mablag'larni tasarruf etish va to'lovlarni amalga oshirish, valyuta mablag'lari sotib olish (konvertatsiya) uchun buyurtmanomani elektron shaklda xizmat ko'rsatuvchi bankka yuborish, oylik ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarni o'tkazish uchun elektron qaydnomani bankka uzatish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo'yicha imkoniyatlar yaratildi. Internet-banking mijozga o'zining ish joyidan turgan holda internet orqali kerakli bank saytiga ulanib, o'z hisob-raqamidan pul o'tkazmalarini tayyorlab bankka uzatishi va o'z hisob-raqamiga tushayotgan pullarni ko'rishi mumkin bo'ladi.

Jismoniy shaxslar tomonidan bank kartasi olish va mobil ilova orqali xaridlarni amalga oshirish uchun quyidagi amallarni bajarish lozim:

- plastik kartani olish uchun o'zi tanlagan bankka pasport bilan murojaat qilish (onlayn tarzda tijorat banklarning rasmiy veb-saytlari orqali ham buyurtma berish

imkoniyati mavjud)

- bank kartasini pul mablag'lari bilan to'ldirish (bankomatning "cash-in" funksiyasi yoki bank xizmatlari markazlariga tashrif buyurish orqali);

- bankka tashrif buyurib yoxud bankomat va infokiosklar orqali bank karta hisobvarag'ini o'z mobil telefon raqamiga bog'lash (biriktirish) orqali sms-xabarnoma yoki telegram-xabarnoma xizmatini faolashtirish;

- tijorat banklari yoki to'lov tashkilotlari mobil ilovalarini Android operatsion tizimli mobil telefon uchun "Google Play Market" internet ilovasidan yoki iOS operatsion tizimli mobil telefon uchun "Appstore" internet ilovasidan yuklab olish (ro'yxat ilova qilinadi);

- mazkur mobil ilovalarda ro'yxatdan o'tish, ya'ni olingan bank karta raqami va

amal qilish muddati kiritilgandan so'ng mobil telefonga kelgan maxfiy kodni kiritish orqali identifikatsiyadan o'tish;

- xavfsizlikni ta'minlash maqsadida mobil ilovaga kirish uchun maxfiy kodni o'rnatish. Mazkur amallarni bajarish uchun hech qanday bank xizmati bo'yicha vositachilik haqi olinmaydi.

“Humo” to’lov tizimi 2019 yilning I-choragidan boshlab ishga tushirildi. Markaziy bankning banklararo to’lov tizimi quyidagi normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq tartibga solinadi:

- O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki to‘g‘risida” gi Qonuni (11.11.2019 y., O‘RQ-582);

- O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida” gi Qonuni (05.11.2019 y., O‘RQ-580);

- O‘zbekiston Respublikasining “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida” gi Qonuni (01.11.2019 y., № O‘RQ-578);

- “Markaziy bankning banklararo to‘lov tizimi orqali elektron to‘lovlarni amalga oshirish tartibi to‘g‘risida” gi Nizom (14.02.2006 y., № 1545);

- “O‘zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to‘g‘risida” gi Nizom (13.04.2020 y., № 3229).

Yevropada bugungi kunda ko‘pchilik onlayn-banking xizmatidan foydalanadi. Statistika ma‘lumotlariga ko‘ra, Yevropada katta yoshlilarning 70 foizi kamida oyiga bir marta o‘zlarining onlayn bank hisoblariga kirishadi. Ba'zi Yevropa mamlakatlarida kattalarning 90 foizi internet-banking xizmatidan foydalanadi. Darhaqiqat, so‘nggi 12 yil ichida internet-banking xizmatidan muntazam foydalanayotganlar soni ikki baravar ko‘paydi. Yevropaliklar o‘zlarining tranzaksiya tarixini tekshirish, pul mablag‘larini bir hisobdan ikkinchisiga o‘tkazish, balanslarini tekshirish va to‘lovlarni amalga oshirish uchun raqamli bankingdan muntazam foydalanadilar. Onlayn banklar tobora ilg‘or xizmatlar va moliyaviy mahsulotlarni taklif qilar ekan, odamlar kredit olish, sarmoya kiritish va moliyaviy imkoniyatlarini o‘rganish uchun internet-bankingdan foydalanmoqda.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash lozimki, mamlakat iqtisodiyotining asosi hisoblangan bank tizimini yanada isloh qilish, uning barqarorligini oshirish, yuqori xalqaro reyting ko‘rsatkichlariga erishishning ustuvor yo‘nalishlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalangan holda zamonaviy naqd pulsiz hisob-kitoblar mexanizmlarini joriy etish bo‘yicha olib borilayotgan ishlar banklarimiz tomonidan mijozlarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifati, to‘lov intizomi va madaniyatini yangi bosqichga ko‘tarilishini ta‘minlash bilan birga, barcha iqtisodiy tarmoqlar taraqqiyotini mustahkamlashga ham o‘zining ijobiy ta‘sirini ko‘rsatadi. Shunday zamonaviy texnologiyalar asosida masofaviy bank xizmatlari, xususan Internetbanking xizmatining faol joriy etilishi eng muhim masaladir. Jumladan, mamlakatning qay darajada iqtisodiy va texnologik taraqqiy topganligi

masofaviy bank xizmat turlarini amaliyotga joriy qilishda muhim hisoblanadi. Bank operatsion xarajatlarning barqaror darajasiga erishish uchun tijorat banklarida ham masofaviy bank xizmat turlarini ko'paytirish va ularning samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti
2. Uchqun Yunusovich O'roqov, Odiljon Sheraliyevich Olimboyev. O'zbekistonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari. Science and Education, 2022
3. Спильниченко В.К. Трансформация банковских платежных систем в экономике России // Экономический журнал. 2012. № 2 (26).
4. Лиходеева Н. И. Применение электронного банкинга при заключении и исполнении банковских договоров / Н. И. Лиходеева // Юридическая работа в кредитной организации. – 2014. - No2. – С. 23-27.
5. Saidqulov Murod Hayitboy o'g'li. Elektron bank xizmatlarini rivojlantirish va bank ishini avtomatlashtirishning o'ziga xos xususiyatlari. Magistr dissertatsiyasi. 2021 yil.
6. Sherali Sulstonov Nuraliyevich, Nodira Soatova Bobokhanovna. Ways of Fund Market Development in Uzbekistan. Eurasian Scientific Herald.2022
7. Sherali Sulstonov. Directions of state regulation of the stock market. International Journal of Economic Growth and Environmental. 2021
8. Мутабар Жураевна Темирханова, Хусан Баходирович Зарипов, Ли Шаоминь. Совершенствование цифровой мобильной связи в современном мире. Бюллетень науки и практики, 2020
9. УЮ Ўроқов, ФШ Сулаймонов. Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида электрон ахборот алмашишинг аҳамияти ва уни такомиллаштириш масалалари. 2014/9
10. У.Ўроқов. Давлат харидлари тизимида электрон харидлар ҳажмини ошириш масалалари. 2021